

prof. dr. Oliver Lajić

Kriminalističko-policijski univerzitet, Beograd, Srbija
oliverlajic@gmail.com

doc. Dr. Ivana Radovanović

Kriminalističko-policijski univerzitet, Beograd, Srbija

asistent, Marija Tasić

Kriminalističko-policijski univerzitet, Beograd, Srbija

MALOLETNICI I NARKOKRIMINAL – KRIVIČNOPRAVNO REGULISANJE I AKTUELNO STANJE

***Apstrakt:** Rad se bavi specifičnom problematikom učešća maloletnika u izvršenju krivičnih dela koja se odnose na trgovinu narkoticima i njihovo korišćenje. U prvom delu rada, autori su prikazali uporedno-pravnu analizu novijih odredaba Krivičnog zakonika Republike Srbije i relevantnih odredaba krivičnih zakona zemalja regiona, sa akcentom na poseban krivičnopравни tretman maloletnika. U drugom delu rada analizirana je povezanost maloletnika i narkokriminala upotrebom deskriptivne statistike, te je posmatrano kretanje broja krivičnih dela proizvodnje, prometa i posedovanja narkotika na teritoriji Republike Srbije sa maloletnim učiniocima u desetogodišnjem periodu, a potom su izvedeni odgovarajući zaključci.*

***Ključne reči:** maloletnici, psihoaktivne supstance, narkotici, trgovina narkoticima*

1. UVOD

Zloupotreba droge - njena proizvodnja, krijumčarenje, ilegalna trgovina, pa i samo korišćenje, u poslednjih nekoliko decenija, predstavljaju ozbiljan bezbednosni problem i pretnju velikom broju zemalja u svetu. Kada se u vezu sa ovim ponašanjima dovedu i maloletnici, ozbiljnost problema dobija još veće razmere. Iz tog razloga mnoge države ulažu ne mala sredstva u cilju suprotstavljanja ovom problemu. Naravno, pretpostavka uspeha u suprotstavljanju su svakako naučno zasnovana istraživanja o razmerama i važnim karakteristikama te pojave. Sudeći prema

većem broju istraživanja, konzumiranje i ilegalna trgovina drogom i kada su maloletnici akteri ovih ponašanja, su u stalnom porastu (EMCDDA, 2007; Johnston, O'Malley & Bachman, 2002; Johnston, et al., 2004; SAMHSA, 2020; Jugović, 2004; Rončević i sar., 2001; Stanković, 2008; Radovanović, 2016; Radovanović, 2021). Izuzetak nije ni Republika Srbija, pa ni zemlje u regionu.

Prema izveštajima UNODC (The United Nations Office on Drugs and Crime) između 4 i 5% svetske populacije, odnosno oko 200 miliona ljudi u svetu povremeno koristi drogu (UNODC, 2006, 2012), dok je redovno koristi oko 100 miliona, a ilegalna trgovina narkoticima čini između 2 i 7% međunarodne trgovine (Kostić, 2000). Prema podacima ESPAD istraživanja beleži se porast upotrebe neke od zabranjenih supstanci među učenicima, sa 11% u 1995. god. na oko 18% koliko je iznosio nekoliko godina kasnije, tačnije 2011. godine (Hibell et al. 2011). Poslednji izveštaj sačinjen na osnovu podataka iz 2019. god. na uzorku od skoro 100.000 učenika iz 35 zemalja govori da je taj procenat neznatno manji – 17%, kao i da skoro jedna trećina učenika smatra da su zabranjene supstance, u prvom redu kanabis, lako dostupne (ESPAD Group, 2020).

Kada je u pitanju uključenost maloletnika u ilegalnu trgovinu i rasturanje droge, na raspolaganju nam stoje uglavnom zvanični statistički podaci i evidencije MUP-a i drugih državnih subjekata. Istraživački podaci o ovom aspektu zloupotrebe droge su veoma retki. Jedno od istraživanja koje je obuhvatilo i ova ponašanja govori da je u tzv. „rasturanje“ droge uključeno oko 14% učenika srednjih škola u Beogradu (Radovanović, 2021). Ovi podaci i sva ozbiljnost problema koju nose sa sobom, svakako zavređuju ozbiljnu pažnju. O razmerama uključenosti maloletnika u izvršenje krivičnih dela u vezi sa drogama može se govoriti i na osnovu izveštaja koje objavljuje Republički zavod za statistiku. Na osnovu tih izveštaja može se zaključiti da je u Republici Srbiji prisutan trend rasta broja krivičnih dela maloletnika iz glave 23 KZ RS – Krivična dela protiv zdravlja ljudi. Pored krivičnopravne analize odredaba o položaju maloletnika kao lica formalno-pravno oštećenih ovim krivičnim delima, i statistički podaci o učešću maloletnika kao aktivnih protagonista trgovine narkoticima biće predmet analize ovog rada.

2. MALOLETNICI U ODREDBAMA KRIVIČNOG ZAKONIKA SRBIJE O TRGOVINI PSIHOAKTIVNIM SUPSTANCAMA

Krivični zakonik Republike Srbije (KZ RS, 2005), u odredbama koje se odnose za inkriminaciju neovlašćene trgovine psihoaktivnim supstancama¹ nije sadržao posebne odredbe kojima se na drugačiji način regulišu ova dela ukoliko imaju dodirne tačke s maloletnicima, sve do najnovijih izmena. Inače, odredbe o trgovini narkoticima nalaze se u Glavi XXIII KZ RS, koja se odnosi na krivična dela protiv zdravlja ljudi i obuhvata tri krivična dela – neovlašćena

¹ Termini „psihoaktivne supstance“, „droge“, „opojne droge“, „psihoaktivne kontrolisane supstance“ i sl. u ovom radu koristiće se kao sinonimi, za terminološke razlike i njihov značaj vidi više: Marinković, D., Lajić, O.: Kriminalistička metodika, KPU, Beograd, 2019., str. 284-285.

proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga (čl. 246), neovlašćeno držanje opojnih droga (čl. 246a) i omogućavanje uživanja opojnih droga (čl. 247).²

Prethodno pomenute izmene u vezi maloletnika i trgovine narkoticima direktna su posledica prilagođavanja domaćeg zakonodavnog okvira odredbama Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta iz 1989., kao obaveze koja je preuzeta samom ratifikacijom ove Konvencije (Zakon o ratifikaciji Konvencije UN o pravima deteta, 1990). Naime, prema odredbama čl. 33. Konvencije, države potpisnice dužne su da preduzimaju sve odgovarajuće mere, uključujući zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne, za zaštitu dece od nelegalne upotrebe opojnih droga i psihotropnih supstanci, kako je definisano odgovarajućim međunarodnim ugovorima, i za sprečavanje korišćenja dece u nelegalnoj proizvodnji i trgovini tim supstancama.

Ove izmene usledile su donošenjem Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika (ZID KZ RS, 2019). Prema odredbama ovog Zakona, u čl. 246. KZ (proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga) uveden je novi stav koji je prema zaprećenoj kazni izjednačen s težim oblikom dela,³ a u nekoliko segmenata ima direktne dodirne tačke s maloletnicima. Ovo delo će postojati ukoliko učinilac izvrši bilo koju od alternativno postavljenih radnji, odnosno ukoliko:

- (1) prodaje, nudi na prodaju ili bez naknade radi daljeg stavljanja u promet daje opojne droge *maloletnom licu*, duševno bolesnom licu, licu koje je privremeno duševno poremećeno, licu koje je teže duševno zaostalo ili licu koje se leči od zavisnosti od opojnih droga, ili
- (2) ko stavlja u promet opojnu drogu pomešanu sa supstancom koja može dovesti do teškog narušavanja zdravlja, ili
- (3) ko izvrši delo iz stava 1. ovog člana u *ustanovi obrazovanja i vaspitanja ili u njenoj neposrednoj blizini* ili ustanovi za izvršenje krivičnih sankcija ili u javnom lokalnu ili na javnoj priredbi, ili
- (4) ako delo iz st. 1. i 2. ovog člana⁴ učini službeno lice, lekar, socijalni radnik, sveštenik ili *lice zaposleno u ustanovi obrazovanja i vaspitanja*, iskorišćavanjem svog položaja ili ko za izvršenje tog dela *koristi maloletno lice*.

Kao što se vidi iz teksta zakonskih odredaba, intencija zakonodavca bila je da se pruži bolja krivičnopravna zaštita maloletnicima i drugim ranjivim grupama, među koje se ubrajaju i duševno obolela lica, kao i da se dodatno pojača odgovornost u slučaju prodaje narkotika na pojedinim mestima, odnosno odgovornost u slučaju prodaje od strane lica koja uživaju odgovarajući status u vršenju radne ili profesionalne obaveze. Novina je i da se poseban tretman daje licima koja se leče

² Treba napomenuti da u Srbiji postoji i poseban zakon koji se odnosi na maloletne učiniocce krivičnih dela – Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (ZOMUKD, 2005), krivični postupak i izvršenje krivičnih sankcija prema ovim učiniocima krivičnih dela, kao i na zaštitu dece i maloletnih lica u krivičnom postupku.

³ Kada je delo izvršeno od strane grupe ili je učinilac u vršenju ovog dela organizovao mrežu preprodavaca i posrednika.

⁴ Stav 1. odnosi se na osnovni oblik dela, a stav 2. na neovlašćeno uzgajanje opijumskog maka ili psihoaktivne konoplje ili druge biljke iz kojih se dobija opojna droga ili koje same sadrže opojnu drogu.

od zavisnosti, što ih svakako čini ranjivim, naročito ako se ima u vidu stigmatizacija kojoj su po pravilu izloženi u društvenoj zajednici u kojoj žive.

Maloletna lica se, dakle, pominju direktno ili indirektno u tri od četiri alternativno postavljene radnje izvršenja. U prvom slučaju radi se o direktnoj ugroženosti, kroz prodaju narkotika maloletnom licu i ovde ne postoje nikakve dileme u pogledu tumačenja zakonske odredbe. U drugom slučaju posebno su apostrofirana mesta na kojima se maloletna lica nalaze po prirodi društvenih procesa obrazovanja i vaspitanja – vrtići i škole, odnosno gde se često okupljaju i u slobodno vreme, radi igre i zabave, te i sama prodaja narkotika na takvim mestima nosi izraženiju društvenu opasnost, koja se, posledično, odražava i normiranjem u posebnom obliku, s težom zaprećenom kaznom.

Jedan od modela iskorišćavanja maloletnika može se javiti u kontekstu dokazivanja lojalnosti licima koji zloupotrebljavaju autoritet koji imaju u odgovarajućoj ustanovi obrazovanja ili vaspitanja, odnosno prema licima koja zloupotrebljavaju svoju profesionalnu dužnost, radi obavljanja trgovine narkoticima. U takvim slučajevima sam čin trgovine narkoticima od strane maloletnika može biti viđen i kao čin inicijacije ili način za sticanje poverenja od strane formalnog autoriteta koji u ovom slučaju zloupotrebljava svoj položaj i blisko okruženje.

Kada se govori o iskorišćavanju maloletnika radi izvršenja dela trgovine narkoticima, zakonodavac ne precizira načine na koje bi se maloletnik mogao iskoristiti za izvršenje dela, ali bi se lako mogle zamisliti situacije u kojima ova lica, zahvaljujući nedovoljnoj duševnoj zrelosti i nedostatku životnog iskustva, mogu da budu izmanipulisana i direktno uvučena u izvršenje dela, bez posebno izražene svesti o značaju vlastitog učešća, odnosno o značaju i zabranjenosti učinjenog dela i štetnosti njegovih posledica.

Nove odredbe uvedene su pomenutim izmenama KZ RS iz 2019. godine i u članu 247., koji se odnosi na omogućavanje uživanja opojnih droga. Naime, u prethodnom rešenju KZ je poznavao omogućavanje uživanja droga maloletnom licu kao teži oblik dela, uz izvršenje dela prema više lica i izvršenje dela koje je izazvalo naročito teških posledica, ali je sada u ovu zakonsku inkriminaciju uveo još nekoliko alternativno postavljenih radnji izvršenja, slično kao i kod dela neovlašćene trgovine drogama. Tako, teži oblik omogućavanja uživanja postojaće ukoliko je osnovni oblik dela izvršen prema:

- (1) *maloletnom licu*, duševno bolesnom licu, licu koje je privremeno duševno poremećeno, licu koje je teže duševno zaostalo ili licu koje se leči od zavisnosti od opojnih droga, ili
- (2) prema više lica, ili
- (3) ko to delo izvrši u *ustanovi obrazovanja i vaspitanja ili u njenoj neposrednoj blizini* ili ustanovi za izvršenje krivičnih sankcija ili u javnom lokalitetu ili na javnoj priredbi,
- (4) ili ako to delo učini službeno lice, lekar, socijalni radnik, sveštenik ili *lice zaposleno u ustanovi obrazovanja i vaspitanja*, iskorišćavanjem svog položaja.

S obzirom na činjenicu da su i u ovoj zakonskoj inkriminaciji korišćeni slični ili identični

pojmovi kao i kod dela neovlašćene trgovine opojnim drogama, sve što je prethodno rečeno u vezi maloletnika i njihove povezanosti kao pasivnih subjekata sa delom omogućavanja uživanja može se analogijom primeniti i ovde.

3. MALOLETNICI I TRGOVINA NARKOTICIMA U UPOREDNOM ZAKONODAVSTVU

Kada se govori o povezanosti maloletnika i prodaje narkotika, uporedna zakonodavstva takođe poznaju slična rešenja. U daljem tekstu data je komparativna analiza zakonodavstava Republike Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Crne Gore, kao država koje baštine sličnu pravnu tradiciju i imaju zajedničko pravno nasleđe nastalo raspadom bivše SFRJ.

3.1 Republika Hrvatska

Prethodni Krivični zakonik Republike Hrvatske (KZ RH, 1997), slično kao i KZ RS pre noveliranja, nije sadržao posebne odredbe koje bi se odnosile na apostrofiranje maloletnika kao pasivnih ili aktivnih subjekata trgovine drogama. Međutim, stupanjem na snagu aktuelnog Kaznenog zakona Republike Hrvatske (KZ RH, 2011), propisani su posebni oblici dela koji se odnose na učešće maloletnih lica, posebno kada ovakva lica bivaju iskorišćena u cilju trgovine narkoticima.

Odredbe KZ RH koje inkriminišu proizvodnju i prodaju narkotika sadržane su u Glavi devetnaestoj – protiv zdravlja ljudi, dobile su aktuelni izgled izmenama iz 2012. i 2015. godine. U čl. 190. (neovlašćena proizvodnja i promet drogama) kao teži oblik dela (st. 3.) predviđa situacije u kojima učinilac osnovnog dela izvrši delo: (1) prema licu s težim duševnim smetnjama ili *prema detetu*, ili (2) *u školi* ili na drugom mestu koje služi *obrazovanju, vaspitanju, sportskoj ili društvenoj aktivnosti dece ili u njegovoj neposrednoj blizini*, ili u kaznenoj ustanovi, ili (3) za izvršenje dela trgovine *iskoristi dete*, ili ako to učini službeno lice u obavljanju službe ili odgovorno lice u obavljanju javnog ovlašćenja.

Iako KZ RH koristi termin ”dijete” treba imati u vidu da je delom KZ RH koji se odnosi na značenje izraza, u član 87. st. 7., određeno da se detetom smatra lice koje nije navršilo 18 godina života, te bi u ovu kategoriju lica pripadala i lica koja se u normativno-pravnom okviru Republike Srbije smatraju decom, tj. lica do navršenih 14 godina života, kao i maloletnici, odnosno lica starosti od 14 do 18 godina.

Slično prethodno izloženim rešenjima, maloletnici se pominju kao posebno ugrožene kategorije i kod krivičnog dela koje se odnosi na omogućavanje korišćenja droga (čl. 191. KZ RH – Omogućavanje trošenja droga). Pored osnovnog oblika (st. 1.), u st. 2 navodi se da je navođenje na

upotrebu droga, davanje na upotrebu droga, omogućavanje prostora za upotrebu droga ili na drugi način omogućavanje korišćenja droga teži oblik dela ukoliko je izvršeno prema: (1) *detetu* ili osobi s težim duševnim smetnjama, ili (2) *u školi ili na drugom mestu koje služi obrazovanju, vaspitanju, sportskoj ili društvenoj aktivnosti dece ili u njegovoj neposrednoj blizini* ili u kaznenoj ustanovi, (3) prema više osoba, ili (4) ako je delo iz stava 1. ovoga člana izvršilo službeno lice, zdravstveni radnik, socijalni radnik, *nastavnik, vaspitač ili trener* iskorišćavajući svoj položaj.

3.2 Bosna i Hercegovina

Krivični zakon Bosne i Hercegovine (KZ BiH, 2003) određuje krivično delo "neovlašteni promet opojnim drogama" u čl. 195., u okviru Glave XVII KZ BiH, koja se odnosi na krivična dela protiv čovečnosti i vrednosti zaštićenih međunarodnim pravom, te predviđa krivično delo koje se odnosi na međunarodnu trgovinu narkoticima. Proizvodnja i promet na nivou BiH određena je entitetskim krivičnim zakonima, odnosno Krivičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine (KZ FBiH, 2003) i Krivičnim zakonom Republike Srpske (KZ RSr, 2017).

KZ FBiH u Glavi XXI, koja se odnosi na krivična dela protiv zdravlja ljudi, u čl. 238. govori o proizvodnji i stavljanju u promet opojnih droga, a u čl. 239. o posedovanju i omogućavanju uživanja opojnih droga. Za razliku od rešenja primenjenih u prethodno pomenutim jurisdikcijama, ovaj propis ne prepoznaje maloletnike kao pasivne subjekte dela, izuzev u odredbi člana koji se odnosi na omogućavanje uživanja droga, gde se, između ostalog, kao teže delo predviđa osnovni oblik omogućavanja uživanja izvršen prema detetu ili maloletniku (čl. 239. st. 2. KZ FBiH).

KZ RSr, koji datira iz 2017. godine, takođe predviđa dva krivična dela vezana za zloupotrebu narkotika – neovlašćena proizvodnja i promet opojnih droga (čl. 207. KZ RSr) i omogućavanje uživanja opojnih droga (čl. 208. KZ RSr), sve u okviru Glave XVII – krivična dela protiv zdravlja ljudi. Prvo delo sadrži dva stava od kojih se prvi u znatnoj meri odnosi na maloletnike, a drugi na lica koja po prirodi svoje radne dužnosti dolaze u kontakt s ovim licima. Tako, u čl. 207. st. 2. KZ RSr predviđeno je da čini teže delo ko ponudi, proda ili posreduje u prodaji supstanci ili preparata koji su proglašeni za opojne droge *detetu*, duševno poremećenom licu, ili to učini u *školi ili drugim vaspitno-obrazovnim, sportskim, kulturnim ustanovama ili mestima koja služe za obrazovanje, vaspitanje, sportsku ili neku drugu društvenu aktivnost dece* ili u njihovoj neposrednoj blizini, u javnim lokalima ili na javnim priredbama, ili ko za izvršenje osnovnog oblika dela *iskoristi dete*. Po težini zaprećene kazne s ovim delom izjednačen je i slučaj u kojem službeno lice, *nastavnik, vaspitač*, socijalni ili zdravstveni radnik ili sveštenik koji osnovno delo izvrši koristeći svoj položaj (čl. 207. st. 3. KZ RSr).

Slične odredbe primenjene su i kod dela omogućavanje uživanja opojnih droga (čl. 208. KZ RSr), prema kojima se smatra težim oblikom dela ukoliko je omogućavanje uživanja učinjeno prema

detetu, duševno poremećenom licu ili prema više lica ili u školi ili drugim vaspitno-obrazovnim, sportskim, kulturnim ustanovama ili mestima koja služe za obrazovanje, vaspitanje, sportsku ili neku drugu društvenu aktivnost dece ili u njihovoj neposrednoj blizini, ili je delo izvršilo službeno lice, zdravstveni radnik, socijalni radnik, nastavnik, vaspitač ili trener iskorištavajući svoj položaj (čl. 208. st. 2. KZ RSr).

Na kraju, treba spomenuti i odredbe Krivičnog zakona Brčkog distrikta Bosne i Hercegovine (KZ DB BiH, 2020), kojima se takođe predviđaju dva krivična dela vezana za zloupotrebu narkotika – neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga (čl. 232.) i omogućavanje uživanja opojnih droga (čl. 233.), ali se maloletnici prepoznaju kao pasivni subjekti dela samo ukoliko je osnovni oblik omogućavanja uživanja opojnih droga izvršen prema detetu ili maloletniku (čl. 233, st. 2.).

3.3 Crna Gora

Kao i prethodno pomenuti propisi, Krivični zakonik Crne Gore (KZ CG, 2003) u okviru odredaba Glave XXIV, koja se odnosi na krivična dela protiv zdravlja ljudi, sadrži takođe dva krivična dela u vezi zloupotrebe narkotika. Proizvodnja, držanje i stavljanje u promet droga predviđeni su u čl. 300. KZ CG, a omogućavanje uživanja opojnih droga u čl. 301. KZ CG.

Novе odredbe kojima se na drugačiji način određuje status maloletnih lica prilikom prodaje ili uživanja narkotika uvedene su izmenama Krivičnog zakonika iz 2010. godine. Njima je određeno da kvalifikovano delo čini ko prodaje, nudi na prodaju ili bez naknade radi daljeg stavljanja u promet daje opojne droge maloletnom licu, duševno bolesnom licu, licu koje je privremeno duševno poremećeno, licu koje je teže duševno zaostalo ili licu koje se leči od zavisnosti od opojnih droga, ili ko stavlja u promet opojnu drogu pomešanu sa supstancom koja može dovesti do teškog narušavanja zdravlja, ili ko izvrši osnovno delo proizvodnje ili prodajeu vaspitnoj ili obrazovnoj ustanovi ili u njenoj neposrednoj blizini ili ustanovi za izvršenje krivičnih sankcija ili u javnom lokaluu ili na javnoj priredbi, ili ako delo iz st. 1 i 2 ovog člana učini službeno lice, lekar, socijalni radnik, sveštenik, nastavnik ili vaspitač iskorišćavanjem svog položaja ili ko za izvršenje tog dela koristi maloletno lice. Po visini zaprećene kazne ovo delo je izjednačeno s organizovanom prodajom narkotika, koja se vrši preko mreže preprodavaca i posrednika.

Istim izmenama KZ CG intervenisano je i kod krivičnog dela omogućavanje uživanja opojnih droga (čl. 301. KZ CG), pa je određeno da teži oblik dela postoji ako je osnovni oblik učinjen prema maloletnom licu, duševno bolesnom licu, licu koje je privremeno duševno poremećeno, licu koje je teže duševno zaostalo ili licu koje se leči od zavisnosti od opojnih droga, ili prema više lica, ili ako jedelo izvršeno u vaspitnoj ili obrazovnoj ustanovi ili u njenoj neposrednoj blizini ili ustanovi za izvršenje krivičnih sankcija ili u javnom lokaluu ili na javnoj priredbi, ili ako delo učini službeno

lice, lekar, socijalni radnik, sveštenik, nastavnik ili vaspitač iskorišćavanjem svog položaja(čl. 301. st. 2. KZ CG).

4. STATISTIČKI PODACI O BROJU IZVRŠENIH KRIVIČNIH DELA ZLOUPOTREBE NARKOTIKA UCINJENIH OD STRANE MALOLETNIKA NA TERITORIJI REPUBLIKE SRBIJE

Iz predstavljenih odredaba krivičnomaterijalnih propisa jasno je vidljivo da pravni okvir gotovo svih država u regionu predviđa posebna pravila za lica koja ostvaruju kontakt s maloletnicima u izvršenju krivičnih dela trgovine narkoticima, bilo kao saučesnicima, bilo kao krajnjim korisnicima, odnosno konzumentima psihoaktivnih supstanci. Namera autora teksta bila je da istraže i učestalost dela u kojima se maloletnici javljaju u pomenutim ulogama na teritoriji Republike Srbije, ali kako su u pitanju odredbe KZ RS čija primena je počela 1. decembra 2019. godine, jasno je da vremenski period protekao od tada ne nudi nužne i dovoljne uslove za pravilno izvođenje relevantnih zaključaka.

Ipak, period obuhvaćen analizom (2010. – 2019. godina)⁵ omogućio je da se istraži drugi fenomen vezan za maloletnike – njihovo učešće u izvršenju krivičnih dela vezanih za proizvodnju i trgovinu, odnosno posedovanje narkotika.⁶ Dakle, prethodno su sagledane odredbe koje su maloletnicima pružale dodatnu zaštitu u kontekstu zloupotrebe narkotika, a u delu teksta koji sledi biće sagledana druga strana medalje – maloletnici kao učinioci ovih krivičnih dela. Kada je u pitanju proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga (čl. 246. KZ RS), biće prikazan broj otkrivenih krivičnih dela, odnos ukupnog broja podnetih krivičnih prijava i krivičnih prijava podnetih protiv maloletnih lica, procentualno učešće maloletnih lica u podnetim krivičnim prijavama, kao i zastupljenost maloletnih lica kao učinioca ovih krivičnih dela.

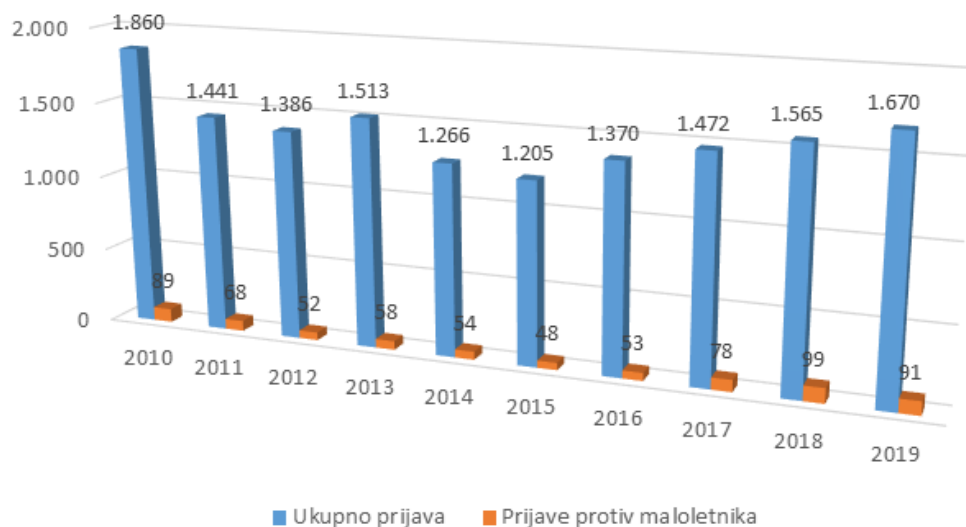
Prema prikupljenim podacima, ukupan broj podnetih krivičnih prijava za proizvodnju i stavljanje u promet opojnih droga kreće se u rasponu od 1205 do 1860, uz kontinuiran rast u poslednjih pet godina, od čega su prijavljeni maloletnici činili 48 do 99 slučajeva (Grafikon 1). Realniju sliku stvarnog učešća maloletnika omogućavaju podaci prikazani u vidu procentualnog učešća prijava sa maloletnim učiniocima u ukupnom broju podnetih prijava (Grafikon 2).

⁵Podaci predstavljeni u radu dobijeni su od Sektora za analitiku, telekomunikacione i informacione tehnologije (SATIT) Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije.

⁶Omogućavanje uživanja, kao delo sa manjom učestalošću otkrivanja u kriminalističkoj praksi (prema podacima iz SATIT-a na nivou manjem od 10% u odnosu na posedovanje, odnosno 7-15% u odnosu na proizvodnju i prodaju narkotika, zavisno od godine) nije detaljnije razmatrano, prvenstveno iz razloga uvećanja obima rada.

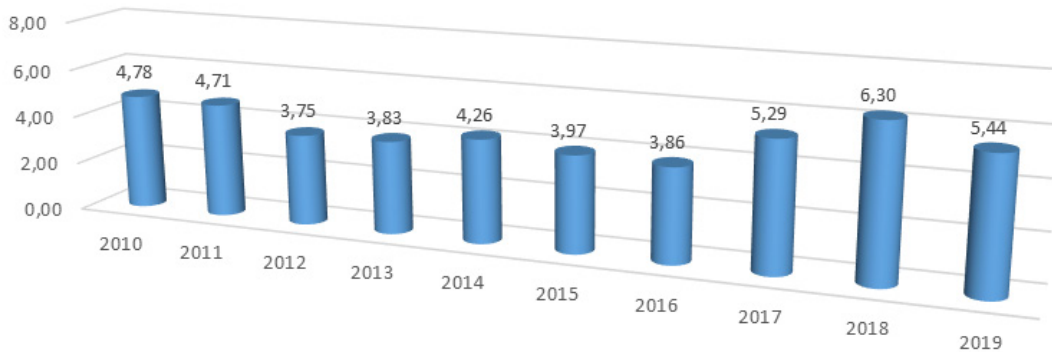
Grafikon 1. Prikaz odnosa ukupnog broja podnetih krivičnih prijava i krivičnih prijava podnetih protiv maloletnih lica za proizvodnju i stavljanje u promet narkotika

Odnos ukupnog broja prijava i prijava podnetih protiv maloletnih lica za proizvodnju i promet droga

Grafikon 2. Prikaz procentualnog učešća prijava podnetih protiv maloletnika u ukupnom broju krivičnih prijava podnetih za proizvodnju i stavljanje u promet opojnih droga

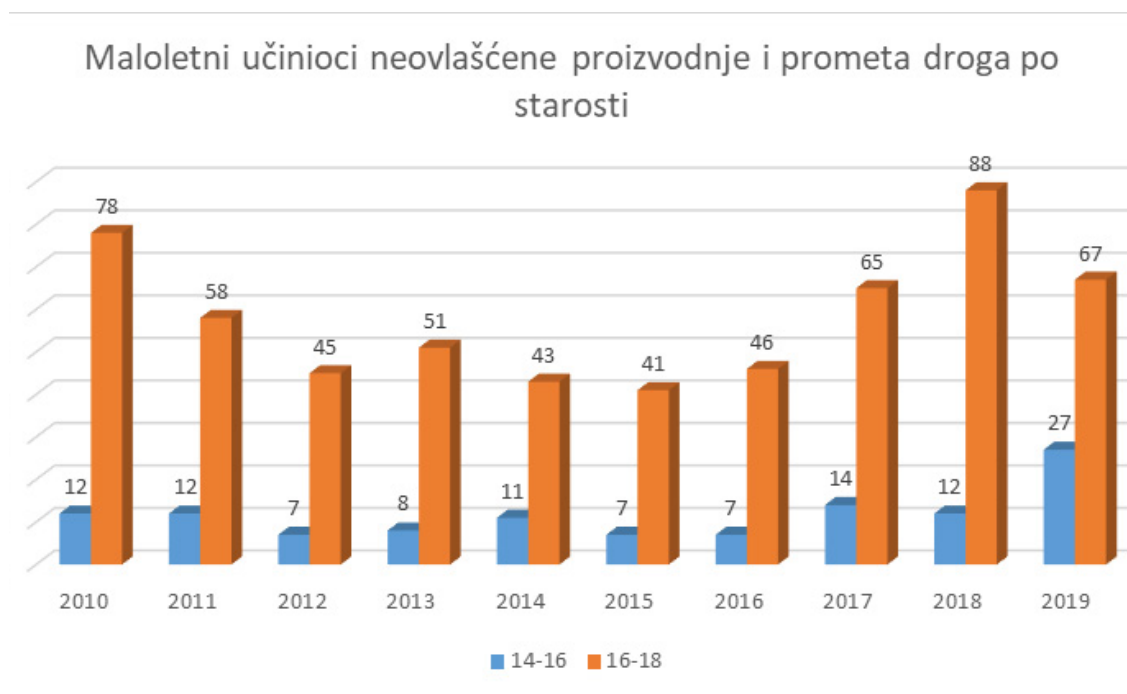
Procentualno učešće maloletnika u podnetim krivičnim prijavama za proizvodnju i promet narkotika

Na upoređenim grafikonima može se uočiti približno isti trend, te se može zaključiti da prilikom smanjena broja podnetih prijava pada i učešće maloletnika kao učinilaca, dok rast broja podnetih prijava u opštem uzorku nosi sa sobom i povećanje broja prijavljenih maloletnika.

Dodatna analiza mogla bi se učiniti i po pitanju bližeg određivanja starosne strukture prijavljenih maloletnika. Maloletni učinioци krivičnih dela u vezi proizvodnje i prodaje narkotika prikazani su podeljeni u dve starosne kategorije – mlađi maloletnici (14-16 godina) i stariji maloletnici (16-18 godina) (Grafikon 3). Zabeležen je samo jedan slučaj izvršenja dela od strane lica koje u vreme izvršenja dela nije imalo navršених 14 godina života.⁷ Trend rasta učešća mlađih maloletnika u poslednje tri godine mogao bi biti zabrinjavajući, s obzirom da je u poslednjoj godini u nizu na nivou trostruke vrednosti proseka prethodnih godina.

Grafikon 3. Prikaz uzrasta maloletnih učinilaca krivičnih dela proizvodnje i stavljanje u promet narkotika

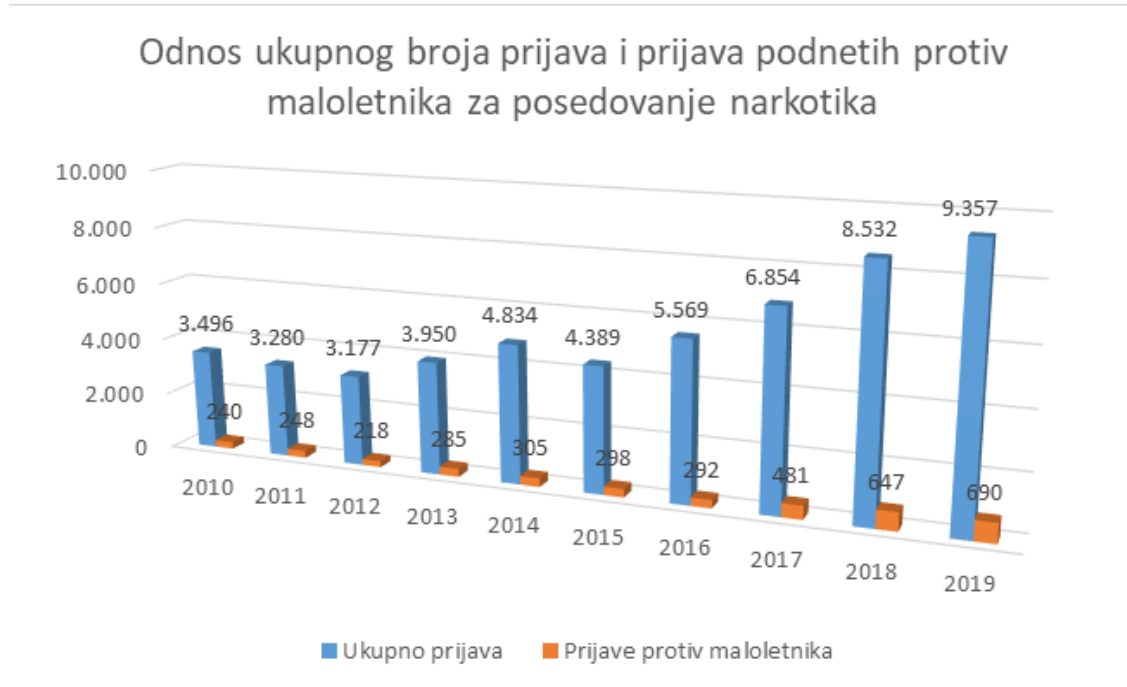

Broj krivičnih dela neovlašćeno držanje opojnih droga (čl. 246a KZ RS) izvršen od strane maloletnih lica daleko je veći u odnosu na prethodno pomenuto delo. Brojevi izvršenih dela u ukupnom uzorku (odnosno od strane svih učinilaca) po godinama kreću se od nešto više od 3000 krivičnih dela godišnje pa do preko 9000 otkrivenih krivičnih dela, koliko je zabeleženo u 2019. godini. Posebno je zabrinjavajuće da kod ovog dela postoji kontinuirani trend rasta u posmatranom

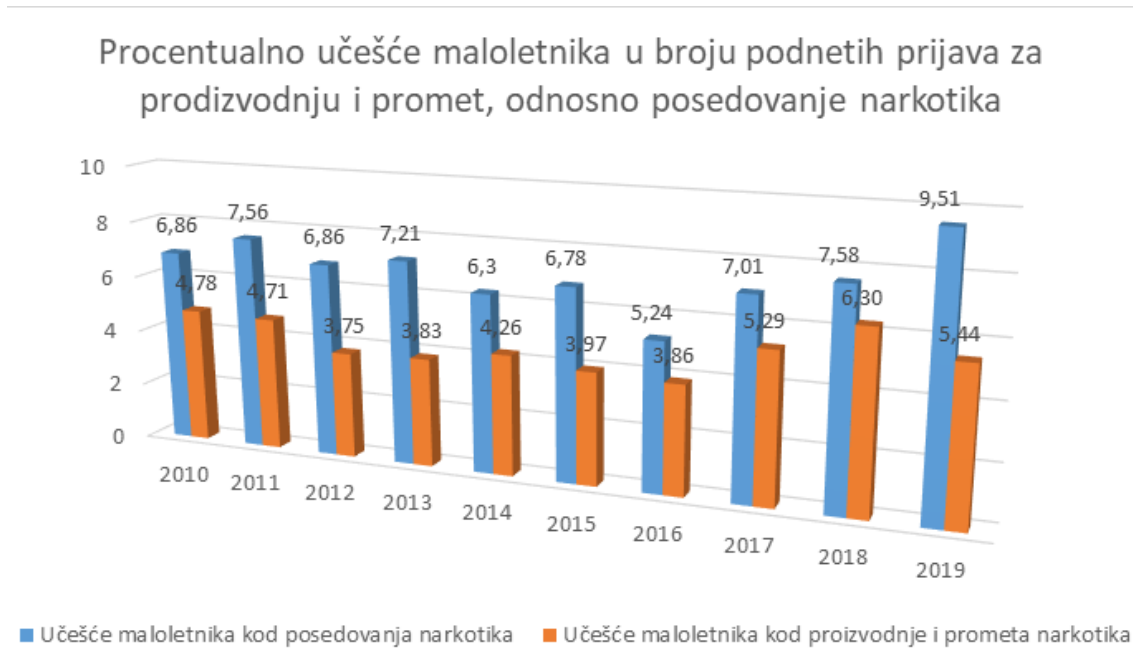
⁷ U pitanju je 2010. godina. Može se primetiti da prost zbir učinilaca u jednoj godini iz obe kategorije (mlađi i stariji maloletnici) nije identičan broju podnetih krivičnih prijava u toj godini, s obzirom da jedna prijava može da obuhvati više lica.

periodu sa trostrukim uvećanjem u desetogodišnjem periodu. I kada su u pitanju maloletni učinioci prisutan je sličan trend značajnog rasta sa trostrukom stopom uvećanja, od 218 u 2012. do 690 u 2019. godini. Sledi grafički prikaz podataka, kao i poređenje procentualnog učešća maloletnika u ukupnom broju prijava kod oba dela (Grafikon 4 i 5).

Grafikon 4. Prikaz odnosa ukupnog broja podnetih krivičnih prijava i krivičnih prijava podnetih protiv maloletnih lica za posedovanje narkotika

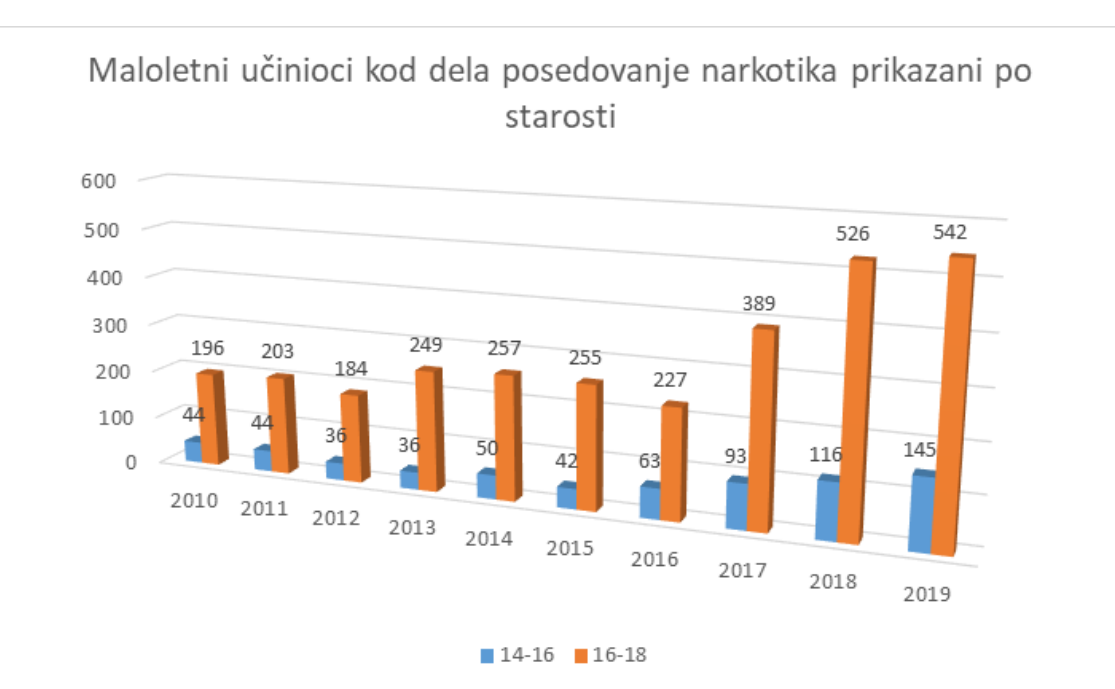

Grafikon 5. Prikaz procentualnog učešća maloletnika u broju podnetih krivičnih prijava proizvodnju i promet, odnosno posedovanje narkotika

Na kraju, relevantni su i podaci o starosnoj strukturi maloletnih učinilaca dela posedovanja narkotika, koji pokazuju da se odnos između mlađih i starijih maloletnika kod ovog dela uglavnom kreće u razmeri oko 1:4 u korist starijih maloletnika (Grafikon 6).

Grafikon 6. Prikaz uzrasta maloletnih učinilaca krivičnog dela posedovanja narkotika

Uporedna analiza zakonodavstava Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije govori da su gotovo sve države prihvatile izmenjena pravila vezana za regulisanje položaja maloletnih lica kao pasivnih subjekata, odnosno oštećenih lica kod krivičnih dela trgovine narkoticima. Ove zakonske izmene direktna su posledica prilagođavanja nacionalnih zakonodavnih okvira odredbama Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta. Naime, prema odredbama čl. 33. Konvencije, države potpisnice dužne su da preduzimaju sve odgovarajuće mere, uključujući zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne, za zaštitu dece od nelegalne upotrebe opojnih droga i psihotropnih supstanci, kako je definisano odgovarajućim međunarodnim ugovorima, i za sprečavanje korišćenja dece u nelegalnoj proizvodnji i trgovini tim supstancama.

Novine unete u nacionalna zakonodavstva odnose na oštrije sankcionisanje (1) direktne prodaje droga maloletnim licima, (2) iskorišćavanja maloletnika u svrhe prodaje narkotika, (3) prodaje droge na mesta u kojima se obično kreću maloletnici i školska deca u cilju obrazovanja, rekreacije, igre ili zabave, te (4) prodaje droge od strane lica koja po prirodi svoje delatnosti dolaze u kontakt sa decom i maloletnicima, a zloupotrebljavaju svoj položaj u svrhe neovlašćene trgovine narkoticima. Iako sa značajnim zakašnjenjem, imajući u vidu daje konvencija doneta još 1989. godine, izmene u nacionalnim zakonodavstvima svakako su dobrodošle jer pokazuju usmerenost zajednice ka očuvanju dobrobiti najmlađih i najugroženijih kategorija stanovništva i društvenu brigu za buduća pokolenja koja će u skorjperspektivi predstavljati okosnicu društva. Od posmatranih država prva je izmene u tom smeru uvela Crna Gora 2010. godine, a zatim i Hrvatska 2011. godine, Republika Srpska (kao entitet u okviru BiH) 2017. godine i Srbija 2019. godine. Jedino Federacija BiH, kao entitet Bosne i Hercegovine, još uvek ne sadrži eksplicitne odredbe o vezi između trgovine narkoticima i maloletnika.

Kada se posmatra druga strana medalje – fenomen vezan za učešće maloletnika u izvršenju krivičnih dela povezanih sa trgovinom drogama, istraživanje desetogodišnjeg perioda (2010. – 2019.) sprovedeno u Srbiji govori da broj otkrivenih krivičnih dela vezanih za trgovinu narkoticima u poslednjih pet godina beleži konstantan rast (od 1205 do 1670 otkrivenih dela), za oko trećinu kada se posmatraju apsolutne vrednosti, pri čemu je učešće maloletnika (uobičajeno na nivou od 4%-5%) u istom periodu povećano za oko 50% (od 48 do 91), čime je potvrđen trend iz istraživanja pomenutih u uvodnom delu. Takođe, kada se kategorija maloletnih učinioaca posmatra kao zaseban entitet, vidljivo je da iz godine u godinu raste i učešće mlađih maloletnika (14-16 godina) protiv kojih je podneta prijava, te je ovaj odnos od uobičajenih 1:5 ili 1:6, dospao do razmere 1:2,5 u korist punoletnih učinilaca u 2019. godini. Ovaj trend je zabrinjavajući i govori u prilog spuštanja starosne granice učinilaca dela trgovine narkoticima, o čemu je takođe bilo reči u uvodnom izlaganju.

Kada se posmatra krivično delo posedovanja narkotika trend rasta je još izraženiji. Posebno

je zabrinjavajuće da kod ovog dela postoji kontinuirani trend rasta u poslednjih osam godina sa uvećanjem od 300%– od 3177 do 9357 otkrivenih dela. I kada su u pitanju maloletni učinioci prisutan je sličan trend značajnog rasta sa trostrukom stopom uvećanja– od 218 u 2012. do 690 u 2019. godini. Istraživanje je pokazalo da slično kao i kod prethodnog dela, raste i procentualno učešće mlađih maloletnika u ukupnoj masi maloletnih učinilaca posedovanja narkotika, te je taj odnos uobičajenih 1:6 ili 1:5 tokom većeg perioda analiziranog perioda, došao do 1:3,7 u korist starijih maloletnika. Izneti podaci govore u prilog ekspanzije narkokriminala, pa i u segmentu koji se odnosi na maloletne učinioce, te pred nadležne subjekte nameću obavezu radikalnijeg pristupa, pre svega u oblasti prevencije, ali i na polju represivnog delovanja.

LITERATURA

1. EMCDDA (2007). Drug use and related problems among very young people (under 15 yearsold) – Selected issues. The European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
2. ESPAD Group (2020), ESPAD Report 2019: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, EMCDDA Joint Publications, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
3. Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlström, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A. & Kraus, L. (2011). The 2011 ESPAD Report Substance Use Among Students in 36 European Countries. The Swedish Council for Information on Alcohol and other Drugs (CAN), EMCDDA, Council of Europe, Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs.
4. Johnston, L.D., O'Malley, P.M. & Bachman, J.G. (2002). Monitoring the Future national results on adolescent drug use: Overview of key findings, 2001. (NIH Publication No. 02-5105). Bethesda, MD: National Institute on Drug Abuse.
5. Johnston, L.D., O'Malley, P.M., Bachman, J.G. & Schulenberg, J.E. (2004). Monitoring the Future national results on adolescent drug use: Overview of key findings, 2003. (NIH Publication No. 04-5506). Bethesda, MD: National Institute on Drug Abuse.
6. Jugović, A. (2004). Rizična ponašanja omladine u Srbiji. U: S. Mihailović (ur.), Mladi zagubljeni u tranziciji, Beograd: Centar za proučavanje alternative, 177-203.
7. Kazneni zakon Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 110/1997.
8. Kazneni zakon Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19 i 84/21.
9. Konvencija UN o pravima deteta, usvojena 20. novembra 1989. godine na 44. zasedanju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija u Njujorku, ratifikovana Zakonom o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta, Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori, br. 15/90 i Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori, br. 4/96 i 2/97.
10. Kostić, M. (2000). Proizvodnja i trgovina drogom unutar Evropske unije. Bezbednost, br. 1/00, 121-122.
11. Krivični zakonik Crne Gore, Službeni list CG, br. 70/2003, 13/2004 - ispr. i 47/2006 i Službeni list CG, br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - dr. zakon, 40/2013, 56/2013 - ispr., 14/2015, 42/2015, 58/2015 - dr. zakon, 44/2017, 49/2018 i 3/2020.
12. Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/2003, 32/2003 - ispravka 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018 i 46/21 od 27.7.2021. – (Odluka Visokog predstavnika za BiH).
13. Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, br. 19/2020.

14. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017.
15. Krivični zakonik Republike Srbije, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.
16. Krivični zakon Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 64/2017, 104/2018 - odluka US i 15/2021.
17. Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2020). Key substance use and mental health indicators in the United States: Results from the 2019 National Survey on Drug Use and Health (HHS Publication No. PEP20-07-01-001, NSDUH Series H-55). Rockville, MD: Center for Behavioral Health Statistics and Quality, Substance Abuse and Mental Health Services Administration.
18. Radovanović, I. (2016). Zloupotreba droga u populaciji srednjoškolskih učenika: fenomenologija, etiologija i modeli prevencije. Odbranjena doktorska disertacija na Univerzitetu u Beogradu, Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
19. Radovanović, I. (2021). Zloupotreba droga – adolescenti u Beogradu. Beograd: IKSI.
20. Rončević, N., Stojadinović, A. i Radovanov, D. (2001). Adolescencija – zdravstvena zaštita. Novi Sad.
21. Stanković, M. (2008). Droga i kriminal. Beograd: Simbol.
22. UNODC, World Drug Report 2006. United Nations publication, Sales No. E.06.XI.10.
23. UNODC, World Drug Report 2012. United Nations publication, Sales No. E.12.XI.1.
24. Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, Službeni glasnik RS, br. 35/2019.
25. Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, Službeni list CG, br. 25/2010.
26. Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta, Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori, br. 15/90 i Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori, br. 4/96 i 2/97.

JUVENILES AND DRUG-RELATED CRIME – CRIMINAL LAW REGULATION AND CURRENT STATE OF AFFAIRS

Abstract: *The paper deals with the specific issue of the participation of juveniles in the commission of criminal offenses related to drug trafficking and their use. In the first part of the paper, the authors present a comparative legal analysis of recent provisions of the Criminal Code of the Republic of Serbia and the relevant provisions of the criminal laws of the countries in the region, with an emphasis on special criminal law treatment of juveniles. The second part of the paper analyzes the link between juveniles and drug-related crime using descriptive statistics and observes the movement of the number of criminal acts of production, circulation, and possession of narcotics on the territory of the Republic of Serbia with juvenile offenders in a ten-year period, and then the appropriate conclusions were drawn.*

Keywords: *juveniles, psychoactive substances, narcotics, drug trafficking.*